

LA TOPONÍMIA DEL BOSC I LA DEvesa DE LA SERRA D'EN GALCERAN

Josep-Miquel Ribés Pallarés

1. LA SERRA D'EN GALCERAN I LA FAMÍLIA CASALDUCH-VALLÉS: UNA MICA D'HISTÒRIA

La Serra d'en Galceran és un municipi de la comarca de la Plana Alta de 82 km² d'extensió i una altitud que oscil·la entre els 300 m del pla dels Ivarsos i els 1.081 m del tossal de Saragossa. El municipi està format per tres nuclis de població: la Serra d'en Galceran, els Ivarsos i els Rossildos, i per nombrosos masos, molts encara habitats, situats principalment a la Vall, corredor natural paral·lel a la rambla Carbonera, lloc de pas, des de ben antic, de vies de comunicació al voltant de les quals es desenvoluparen tot un seguit de serveis (hostals, ferreries, abeuradors, corrals, mallades...) la memòria d'alguns dels quals perdura en la toponímia.

El 15 de novembre de 1500 Nicolau de Casalduch, conegut com *l'Antic*, compra la Serra d'en Galceran, amb els masos de la Devesa, els Pujols de Dalt i de Baix i els Ivarsos, i la jurisdicció plena sobre el lloc (Castellet i Olucha 2007: 64). Els Casalduch palesen des del principi una voluntat inequívoca d'afavorir la prosperitat dels serratins, i també la seua pròpia, com demostren els fets d'haver aconseguit, el 26 de maig de 1510, llicència per a la celebració d'una fira anual durant quinze dies a partir del diumenge després de la Mare de Déu de setembre i l'atorgament d'una nova carta de població el 6 de desembre de 1514 perquè la que tenien s'havia cremat en un incendi que havia patit l'arxiu del Consell de la

vila (Castellet i Olucha 2007: 65). En aquesta carta de població els serratins s'obliguen a pagar «mil y cincuenta sueldos moneda real de Valencia, censuales, redituales y perpetuos anualmente, pagados en la fiesta de Pentecostés» (Castellet i Olucha 2007: 81) en concepte de cens emfitèutic pel domini útil del terme municipal. El mateix dia, Nicolau de Casalduch els confirma també el «dret dels herbatges, fustes i fustatges» a canvi, entre altres condicions, del pagament d'un cens de 800 sous anuals (Castellet i Olucha 2007: 84).

El 3 de febrer de 1534 el mateix Nicolau de Casalduch crea un vincle per a perpetuar la unitat de les propietats familiars. El patrimoni vinculat aglutina el lloc de la Serra, les baronies de la Pobla Tornesa, Benicàssim, Montornés i Borriol, les cases grans situades al carrer dels Miquels de Castelló de la Plana i el molí fariner de n'Alçamora, o de Casalduch, amb el casal i les terres annexes, del terme de Castelló de la Plana (Brines 1997: 89 i ss; Gimeno 2003).

Al llarg del segle XVI el vincle s'incrementa i es millora amb la gestió de Nicolau de Casalduch i Dassio, però a començament del segle XVII, coincidint amb l'entroncament dels Casalduch amb els Funes Muñoz, es desvinculen i es venen les baronies de Benicàssim i Montornés i es passa per una època de crisi que no cessarà fins que la gestió de Miquela Funes Muñoz de Casalduch propicie la recuperació patrimonial entre 1680 i 1733 malgrat el fort sotrac que suposà la Guerra de Successió.

La manca de descendents barons i les aliances matrimonials de les descendents dels Casalduch amb els Funes Muñoz primer i amb els Vallés al segle XVIII, provoquen el desplaçament del llinatge Casalduch a un segon pla i la substitució pel llinatge Vallés, que aconsegueix així la categoria social que li mancava i l'augment del patrimoni familiar que acaba concentrat en mans de Faust Vallés i Vega.

La transformació definitiva del patrimoni es produeix al segle XIX en època de Faust Vallés i Ferrer de Plegamans (1804-1863) i del seu fill Artur Vallés i Mas (1837-1919), que reconverteix i modernitza l'herència a partir de l'any 1864 (Sanmartín 2000a i 2000b). L'abolició del règim senyorial i la desvinculació afecten el patrimoni en mans de Faust Vallés i Ferrer de Plegamans i fan desaparèixer la base territorial que la família posseïa a la Serra d'en Galceran i a la Pobra Tornesa, on posseïa el domini territorial i també el jurisdiccional, amb la qual cosa la propietat passa als seus emfiteutes, al contrari del que ocorre a Culla on Vallés consolida els dominis útil i directe sobre la Torreta de Matella de la qual era emfiteuta. La Pobra Tornesa i la Serra d'en Galceran deixen de pagar els censos emfitèutics corresponents als seus termes el 1840 i el 1850 respectivament.

Com a conseqüència d'aquest procés el patrimoni d'Artur Vallés quedà format per (Sanmartín 2000a: 63):

- a) l'herència rebuda de son pare l'any 1868, és a dir, la Torreta de Matella (Culla), 334,7 ha de bosc a la Pobra Tornesa, i una part de les terres del terme de Castelló;
- b) l'herència rebuda de sa mare l'any 1876;
- c) l'herència rebuda del seu oncle Andreu Vallés l'any 1914;
- d) els béns aportats per la seua muller, Josepa Grau i Tamarit, al matrimoni l'any 1877, entre els quals el mas d'en Fagona (la Serra d'en Galceran), i
- e) les propietats adquirides pel matrimoni en règim de guanys entre 1877 i 1911, totes al terme de Castelló de la Plana.

Per tant, durant la segona meitat del segle XIX, els Vallés perden el domini directe, entre d'altres, de les possessions que tenien al terme de la Serra que havien senyorejat des del

segle XVI i els emfiteutes passen a ser-ne els propietaris. Cal notar, a més, que l'única propietat dels Vallés a la Serra, el mas d'en Fagona, ho és per dot matrimonial i no per transmissió directa dels Casalduch-Vallés.

2. LA DEVESA I EL BOSCH. DUES PARTIDES DE LA SERRA D'EN GALCERAN

La Devesa i el Bosc formaren part del patrimoni dels Casalduch-Vallés i foren explotades en règim d'emfiteusi: la Devesa per particulars i el Bosc pel Consell primer i per l'Ajuntament de la Serra després.

2.1. La Devesa

La Devesa és un establiment d'origen medieval, situat a l'extrem nord-est del terme de la Serra, l'existència del qual tenim documentada des del 13 d'octubre de 1370 quan Guillem de Galceran rep de Pere Mascarell, veí d'Albocàsser, un parell de gallines i de conills que li corresponen del cens de dos masos de la partida de la Devesa (Castellet i Olucha 2007: 63).

Els Casalduch renoven l'establiment l'any 1594 i passen a ser propietaris del domini directe mentre que el domini útil es fragmenta i es transmet al llarg del temps, però sobretot durant la segona meitat del segle XIX. Aquesta fragmentació obliga els barons a capbrevar la Devesa almenys el 1862 i el 1872 fins que el 1902 els emfiteutes, propietaris del domini útil, redimeixen el cens i es converteixen en propietaris perfectes de la terra (Sanmartín 1999: 144).

Coromines (*DECat*, III, 42b, 48 i ss.) recull el mot *devesa* amb el significat de 'prada reservada, que no es dalla i hi pastura el bestiar que hi té dret'. El *DCVB* el defineix com un 'prat, tros de terra abundant d'herba i destinat al pasturatge' i afegeix que en alguns llocs com el Maestrat a més d'herba «hi ha abundor d'arbres», com era el cas de bona part de la Devesa del terme de la Serra d'en Galceran, que, a més, és un dels exemples toponímics que hi aporta: «Les Deveses: caseriu del terme de Serra En Garceran (Cast.)». Tots dos diccionaris li atribueixen un significat exclusivament ramader avalat en el nostre cas per la microtoponímia: el Prat, la Malladeta, el corral de la Devesa, el pas de la Malladeta, les tancades de la Devesa, la tancada de Desiderio... Tanmateix l'establiment de la Devesa del terme de la Serra d'en Galceran és també un assentament

agrícola important que des de final del segle ^{xvi} paga el cens emfitèutic en blat (13 cafissos) mentre que els Pujols de Dalt i de Baix i els Ivarsos el paguen en metàl·lic (Sanmartín 1999: 124). Sembla, per tant, que hem d'interpretar el terme *devesa* afegint-hi la característica de ' propietat rural tancada ' tal com indica el *DIEC*, independentment dels aprofitaments econòmics agrícoles o ramaders, més encara si tenim en compte que la major part de la Devesa estava envoltada per parets de pedra seca i tenia portes d'accés, de les quals se'n coneixen almenys dues: la portera de la Devesa i la Barrereta.

El límit de la Devesa va des de la portera de la Devesa fins al barranc de la Celda passant pel Collet, la Barrereta, el Molló i els Forcallissos. Continua barranc de la Celda amunt fins a arribar al molí del Regall (terme de la Serratella) des d'on continua dret al camí dels Abellers, partició del terme entre la Serra i la Serratella, que abandona per continuar pel pas de la Bassa fins a la portera de la Devesa.

La Devesa encara es dedica als mateixos usos que fa cinc-cents anys: l'agricultura i la ramaderia. Els cultius majoritaris han sigut tradicionalment cereals i llegums mentre que la ramaderia es dedicava principalment a les ovelles per a l'obtenció de la llana. L'obtenció de llenya, fusta i carbó, entre d'altres, complementaven l'economia dels masovers. Actualment està despoblada, però fa un centenar d'anys comptava amb 54 edificis i 70 habitants. Els conreus agrícoles actuals són principalment l'ametlla i els cereals; la ramaderia és gairebé inexistent.

2.2. *El Bosc*

El Bosc és una partida mot més extensa que la de la Devesa, els límits de la qual són clars per als informadors. Si ens situem a l'est del Bosc, al tossal de Pastadura, i ens desplaçem en el sentit de les busques del rellotge, el Bosc és tot l'espai que queda per damunt del mas de Modesto, mas dels Bustals, mas d'en Pastor, mas del Dumenget, mas de Gargallo, mas de Dinero, mas de Capó, mas de Fau, mas de Penya, roca del Figueral, mas del Pou del Figueral, pas de la Cora, mas de Pitarch, mas d'en Pollo, mas de Ximet, mas d'en Guillem, mas de l'Ereta i el Malladàs, des d'on el límit va cap a la Moleta i els Forcallissos deixant a la part de dins del Bosc la partida de l'Aigua Nova. Des dels Forcallissos el límit amb la Devesa és el

que hem descrit més amunt: el Molló, la Barrereta, el Collet i la portera de la Devesa. En alguns trams el límit entre el Bosc i els masos coincideix amb passos ramaders com ara el pas de la Cora o el pas del mas de Ximet i fins i tot algun informador diu que el Bosc estava tot voltat per un pas: el pas de la Volta del Bosc, tot i que actualment no és possible resseguir-lo.

El Consell de la Serra tenia, com hem vist, el Bosc cedit en emfiteusi des de l'Edat Mitjana, juntament amb la resta del terme municipal, tret dels Pujols de Dalt, els Pujols de Baix, els Ivarsos i la Devesa, i n'explotava els «drets d'herbatge, fusta i fustatge» a canvi dels quals pagava una quantitat estipulada en concepte de cens (Sanmartín 1999: 124). Però el 1850 els serratins, com havien fet els veïns de la Pobla Torresa el 1840, deixen de pagar el cens corresponent al terme municipal i el Bosc passa, durant la segona meitat del segle ^{xix}, a mans dels veïns de la Serra d'en Galceran.

Les enquestes toponímiques ens han fornir d'una informació parcial però molt valuosa que ens ha permès reconstruir aproximadament el procés pel qual, entre 1880 i 1890, el Bosc és parcel·lat i repartit entre tots els veïns de la Serra. Durant aquesta dècada una comissió de veïns mesurà el Bosc i el dividiren en tantes sorts com veïns hi havia a la Serra. Cada sort estava formada per una part de terra que es podia posar en cultiu i per una part de muntanya, de bosc, que només es podia aprofitar per a llenya i per a pastures. Posteriorment, mitjançant un sorteig públic, s'assignà una sort a cada veí a canvi del pagament de la quantitat estipulada i acceptada prèviament pels serratins. Una vegada sortejades i adjudicades les parts, els nous propietaris arrabassen la superfície cultivable i la posen en producció (principalment cereals, llegums i patates) per a amortitzar la inversió feta. L'arrabassament provoca la reducció de la superfície destinada a pastures i la pèrdua irremissible d'una gran part del bosc, majoritàriament carrascal, que es transformà en carbó, una font d'ingressos complementària per a amortitzar la inversió, o s'agavellà i es cremà per a fertilitzar la terra. La darrera partida del terme que es conreà ha sigut també la primera que s'ha abandonat a la segona meitat del segle ^{xx}, fet que ha afavorit la regeneració de la flora i la fauna autòctones.

3. LA TOPONÍMIA EN PERILL D'EXTINCIÓ COM A TESTIMONI DEL PASSAT

L'abandonament del Bosc, ara només trescat per caçadors i excursionistes, el despoblament de la Devesa i el traspàs de les persones que encara coneixien aquests indrets han convertit la toponímia d'aquestes dues partides en una espècie en perill d'extinció.

El recull que ara presentem ens ha permés documentar 288 topònims recollits oralment i/o provinents de fonts escrites, la principal de les quals l'*Amillaramiento* de l'any 1900. Una trentena d'aquests topònims són desconeguts pels informadors, i per tant ja no es poden cartografiar amb exactitud.

Tots, però, són testimoni dels canvis provocats pel pas del temps i per les activitats humanes. La ramaderia fou durant molts anys l'activitat més important al Bosc i a la Devesa, travessades per una xarxa pecuària molt extensa (pas del Malladàs, pas de la Bassa, pas dels Morrals, pas de la Malladeta, pas de l'Aigua Nova...) i farcides d'instal·lacions ramaderes com ara abeuradors (bassa del Bosc, basseta Roja, bassa del Fenasset, bassa dels Pastoreros, basseta del Racó, l'Agrévol, el Bassi, font de la Devesa de Dalt...), saleres (les Saleres, les saleres de l'Agrévol...). Hi abundaven també les barraques de pedra seca, refugi de pastors (barraca Vella, barraca de Leoncio, barraca de la Bassa del Bosc, barraca de Xarelo...) i les coves i les mallades per sestar i aixoplugar-se (cova del Cirer Bord, cova de la Vaca, l'Assesteret, roca de la Malladeta...).

L'arrabassament de la Devesa primer i del Bosc durant el darrer terç del segle XIX provocaren l'aparició de nous espais agraris (els clots de la Selleta, la Foia, les Costeres, la finca de la Talaia, la finca de Moreta...) i la transformació de bona part de la massa arbòria en llenya per al consum casolà o per als forns de pa i de calç i també en carbó (les Carboneeres, el carregador del Carbó...).

El bosc desaparegut devia ser en alguns indrets molt espès i ombrívol (barranc del Bosc Negre) i devia estar format majoritàriament per carrasques (carrascal de Quico el Rei, carrasca de Serafi, pany de la Carrasca Verda...) però també per grévol (l'Agrévol), roures (roure d'Àngel, la Rourera), teixos (el Teix, barranc del Teixar...), orons (barranquet dels Orons), cirers bords (cova del Cirer Bord), gallumeres (feixa de les Gallumeres) i altres espècies que no han deixat rastre en la toponímia.

La fauna també patí canvis irreversibles. El llop desaparegué del bosc, però no de la toponímia: l'escoltador del Llop, la Llobatera i el barranquet del Llop en són testimonis, malgrat que els dos darrers topònims, procedents de l'*Amillaramiento* de l'any 1900, ja no els hem pogut cartografiar perquè els informadors els desconeixen.

4. RECULL I CLASSIFICACIÓ

4.1. *Fonts*

El recull s'ha elaborat a partir de fonts orals i escrites. Les primeres són bàsicament les enquestes de camp realitzades entre els anys 2007 i 2009 a Amadeo Barreda Giner (ABG), Herminio Barreda Ferrando (HBF) Francisco Pitarch Tena (FPT), Juan Agut Fabregat (JAF), José Roig Beltran (JRB), José Sabater Bellés (JSB) i Ramón Folch Farra (RFF).

Pel que fa a les fonts escrites hem consultat, d'una banda, la bibliografia i la cartografia a l'abast, i de l'altra, els dos volums de l'*Amillaramiento* de l'any 1900 que es conserven en l'arxiu de l'Ajuntament de la Serra d'en Galceran, que contenen «la relación de los dueños o usufructuarios de bienes inmuebles y ganadería que hubiera en cada municipio, con indicación de los objetos de imposición que todos los dueños o usufructuarios pudieran poseer» (Martínez 2000: 7) per a fer efectiu el pagament de l'impost del mateix nom que estigué en vigor durant la segona meitat del segle XIX i les primeres dècades del XX fins que fou substituït per l'actual sistema cadastral.

L'*Amillaramiento* de 1900 ens ha permés disposar d'una enquesta prèvia perquè és també una declaració oral feta un segle abans que la nostra. L'acarament de totes dues fonts ens ha descobert topònims nous, la major part dels quals han sigut confirmats per una nova enquesta oral realitzada l'estiu de l'any 2009. D'altres, ja desconeguts pels informadors, només es conserven gràcies a la font escrita: els Bancals, el Barranquet, les Bassetes, el Bosquet...

4.2. *Consideracions metodològiques*

- a) Els corpus toponímic es presenta agrupat per lemes, ordenat alfabèticament i en negreta.
- b) Si la font és escrita i el topònim no ha aparegut en les enquestes, s'entra tal com apareix en la

font arxivística, bibliogràfica o cartogràfica i va en negreta i en cursiva.

- c) Si es considera pertinent s'inclou al costat del topònim una transcripció fonètica simple.
- d) Sempre s'indica la font oral amb les sigles corresponents al nom de l'informador i la font escrita amb la indicació corresponent entre parèntesis. Si la font escrita presenta diverses variants s'anoten totes. Per a evitar repeticions innecessàries, no s'indica la cronologia perquè l'*Amillaramiento* (Am) és de l'any 1900 i les enquestes orals estan fetes entre els anys 2007 i 2009.
- e) A continuació apareixen les variants formals si n'hi ha.
- f) Finalment s'inclouen els comentaris explicatius necessaris per a l'anàlisi del topònim.

5. OBSERVACIONS SOBRE ALGUNS GENÈRICS

Arrimança, de *arrimar*, 'posar una cosa prop d'una altra', designa una cova, una balma, de vegades protegida amb una paret que la tanca pel davant. Les arrimances serveixen de refugi als ramats durant les tempestes o per sestar al ple del sol.

Barraques i *torrellons* són construccions rústiques de pedra seca «per aixopugar-s'hi transitòriament persones o animals o per estotjar-hi les eines» (DCVB). Els informadors consideren sinònims aquests genèrics, fins al punt que hem sentit l'expressió «una barraca de torrelló» (JRB) per a referir-s'hi. Prenen el nom de *torrelló*, diminutiu de *torre*, per la forma circular que recorda els torrellons dels castells. Les *case-tes*, en canvi, són de planta quadrada o rectangular i tenen la coberta de teula a una o dues vessants. Solen ser edificacions més espaioses i tenir llar.

Capoll és el punt més alt d'un tossal: capoll de la Bassa del Bosc i capoll de la Talaia, encara que alguns informadors els utilitzen com a sinònims.

Si la part alta dels cims és cònica, sol rebre el nom de *cugulló* [kugulló]. El DIEC només recull la forma *cogulló* amb aquest significat, però el DCVB registra totes dues formes *co-gulló* i *cugulló*, forma aquesta darrera confirmada per l'enquesta oral i ja anotada per Joan Coromines (*OnCat*, III, 402a,

p. 46 i ss.), que, tot i sentir [kugulló] i [kubulló], transcriu *el Cogulló* com el nom d'una partida de la Serra. El mateix férem nosaltres en l'Atles Toponímic Valencià, però esmenàrem la grafia en el mapa del terme de la Serra (Arnau 2009) perquè *cugulló* és una variant dialectal que recull la pronúncia viva a la Serra. Altres termes veïns o propers presenten la forma *curulló* com ara el coll del Curulló (Cervera del Maestrat), el Curulló (Catí), el curulló de Gildo (Culla), el curulló de la Costa (Culla), el curulló de Motxellos (Culla) i lo Curulló (Culla, Xert).

Cugulló també designa, per extensió, la coberta cònica de les barraques de pedra seca o torrellons.

Collet designa diversos tipus de referents. En primer lloc indica una elevació del terreny. Segonament un lloc de pas, una depressió del terreny entre dues muntanyes. I en tercer lloc fa referència als apèndix, normalment emmarcats per dos barrancs, que naixen d'una muntanya o d'una serra i que presenten un cert desnivell.

Cresta és la part superior d'una serra, la línia divisòria del dos aiguavessants, per comparació a l'«excreixència car-nosa, vermella, i amb puntes, que certes aus gal·linàcies tenen damunt del cap» (DCVB).

Espatla i *esquena* designen la part posterior de persones o coses (DCVB), i en toponímia, les ombries de roques o tossals. Els mateixos genèrics els trobem en termes veïns o propers: font de les Espatles (Xodos), les Espatles (Vistabella del Maestrat) i l'esquena de la Pedrissa (Culla).

Morro designa una massa de terra o de roca prominent per semblança a la part sortint de la cara de certs animals (DCVB), mentre que *morral* comporta a més la idea de roca tallada verticalment (DCVB) i per tant un acostament sinonímic a *cingle*. El cingle, però, és un element lineal en lloc de prominent.

Pany designa els aiguavessants, especialment els caracteritzats per la forta pendent, per la verticalitat.

Pujador, derivat de *puig*, en el sentit que li atribueix Coromines (*DECLC*, VI, 856, 58b i ss.) és una «escalonada per guanyar un cingle», per salvar la diferència d'altitud, un espai de trànsit en pujada, normalment de pas estret i quasi sempre difícil, conegut fonamentalment pels caçadors que solen situar-s'hi quan es fan batudes de raboses o de senglars.

Tancat o *tancada* és un «tros extens de terreny voltat de paret, de bardissa o d'un altre obstacle que n'impedeix

l'entrada o sortida i destinat a conrear-hi arbres o a tenir-hi animals» (DCVB).

6. COMENTARIS ALS TOPÒNIMS

Abellers, camí dels

(RFF)

El camí dels Abellers era una camí reial, possiblement d'origen romà, que enllaçava el camí reial de les Coves i Cabanes, coincident en molts trams amb l'antiga Via Augusta, amb l'antic camí reial de València a Morella que transcorre paral·lel a la rambla Carbonera. Barberà i Boira (2007a) descriuen l'itinerari quan travessa el terme de la Serratella, especialment el tram que divideix els termes de la Serratella i de la Serra d'en Galceran. El camí dels Abellers acaba a Sant Pau d'Albocàsser on s'ajunta amb l'antic camí reial de València a Morella.

Agrévol [lagrévol]

Coromines (DECLC, IV, 652b, 47 i ss.) recull la veu *agrévol* com una variant antiga de *grévol* (*Ilex aquifolium*) «encara vigent en molts parlars comarcals (Maestrat, Ribagorça, Conflent)», «encara viva en comarques extremes» i «molt guiadora etimològicament». Com a exemples, addueix la cova de l'Agrévol a Palanques (els Ports) i la font i partida de l'Agrévol a la Serra d'en Galceran. «Més estesa, avui, la forma amb afèresi: es comprén que l'agrévol fou entés com la grévol femení, amb gènere contradit per la terminació» que és el que ens passà a nosaltres i per això escriguérem en el mapa del terme de la Serra (Arnau 2009) *la Grévol* i *collet de la Grévol* com si es tractara d'un topònim amb el genèric elidit (la font del Grévol i collet de la font del Grévol) que explicava la incongruència en el gènere. L'explicació, per tant, és una altra ben diferent i potser hauríem d'haver escrit *l'Agrévol* per deixar constància de la variant dialectal. No apareix recollida en el *Corpus toponímic valencià*.

1. Agrévol, barranc de l'

(ABG)

Des de la font de l'Agrévol fins al forcall amb el barranc de la Sabatera. A partir d'aquest indret es forma el barranc de l'Aigua Nova.

2. Agrévol, cara-sol de l'

(ABG)

És la part sud del collet de l'Agrévol. No s'ha de confondre amb la solana de l'Agrévol.

3. Agrévol, collet de l'

(ABG)

En aquest topònim *collet* té el sentit de 'tossal'.

4. Agrévol, l'

«Partida Bosque titulada Agrevol» (*Am*); (ABG).

Font i partida.

5. Agrévol, roca de la Solana de l'

(ABG)

6. Agrévol, saleres de l'

(RFF)

Paratge, dalt mateix de la font, on hi havia les pedres que usaven els pastors per posar la sal per al ramat. També hi havia saleres al Fenasset.

7. Agrévol, solana de l'

«Partida Bosque denominada Solana del Agrevol», «Solana Agrevol» (*Am*); (ABG i RFF).

La solana de l'Agrévol és la part est del collet de l'Agrévol, des de la font fins a la roca de la Solana de l'Agrévol. No s'ha de confondre amb el cara-sol de l'Agrévol.

Alar, pla de l' [elplálalá] [elpláalá]

«Partida Bosque titulada Pla de Lalá», «Pla del Ala», «Pla Lala» (*Am*); (JSB).

Var. *Fau, pla de*.

Topònim de significat incert no esmentat en el DCVB ni en el DEC*at* ni en l'On*Cat*, documentat també als termes d'Atzeneta (barranc de l'Alar), Benafigos (barranc dels Alars [alás]), Culla (mas de l'Alar i l'Alar) i Costur (barranc de l'Alar). Bernat (1995: 85) creu que tots estan «semànticament units» però ni ell ni Ferrando (2006: 69) veuen clar el significat malgrat citar el segon un fragment del Llibre dels establiments de Benassal en el qual es llig a la 36a rúbrica: «Rúbrica de cloyces e de alars e de parets [...] Algú no gos prendre lenya dels alars qui són fets ho-s faran per a tota salvaguarda com cervos, corços o altres, ni gos aquells afollar, sots pena de tres sous». Si tenim en compte, però, que en el DCVB apareix *cloïssa* com un derivat antic del verb *cloure* amb el significat de 'tancat de rama; bardissa' i que en aquesta rubrica diu que no es pot

«prendre» llenya dels alars, podem concloure amb Ferrando (2006: 70) que es tracta d'un tipus de paret o de tanca per a impedir el pas d'animals salvatges o per a controlar el ramat mentre pastura.

Albino, barraca de l'Agüelo [awéloalbíno]

(FPT)

Barraca de pedra seca ubicada al Bosc, al paratge de la Fàbrica. Pren el nom d'un antic propietari.

Ample, pujador

(ABG)

Àngel, Roure d' [roenjèl]

«Roure de Enchel» (*Am*); (RFF).

L'*Amillaramiento* i les explicacions de Ramon Folch ens han permès interpretar aquest topònim que designa un indret al voltant del barranc del Secretari, antigament del Teixar. Rep el nom d'un roure monumental ja desaparegut i d'un antic propietari.

Assesteret, l' [lasesterét]

«Sesteret», «Sesterets» (ABG i FPT).

Al límit entre el Bosc i el Malladàs, prop del barranc de l'Aigua Nova, hi ha l'*Assesteret*, «diminutiu d'*assester*, forma femenina de *sester*, variant valenciana i eivissenca de *sestador*, lloc on sesten les ovelles» (DCVB) i la resta del ramat en el mateix sentit que el recull als Ports de Morella: «qualsevol arbre o roca que fa ombra i és aprofitat per a sestar-hi» (DCVB), fet que es confirma encara a la Serra per dos topònims fora del Bosc: la roca de l'Assester, al barranc de la Guitarra, prop del mas de Domingo, i la roqueta de l'Assester, al barranc del Trucatxo, prop del mas del Solanet.

Avenc, pla de l'

«En la partida Devesa nombrada Pla del Avench», «en la partida Devesa denominada Pla de la Vench» (*Am*); (RFF).

El mot *avenc* és transparent però usat en femení pels diversos informadors: [lavénk] [lezvénks]. No hem sentit la forma *alvenc* pròpia del nord del País Valencià (Domingo 1997: 289), documentada als termes veïns com ara d'Atzeneta (Bernat 1995: 88) i Culla (Ferrando 2006: 76). Tampoc no apareix *alvenc* en el *Corpus toponímic valencià*, que només recull la variant *avenc*.

Baix de la Font

V. *Font*, *Baix de la*

Bancales

«En la misma partida Devesa nombrada Bancales» (*Am*).

Barranquet

«En la partida Devesa designada con el nombre de Barranquet» (*Am*).

Barrereta, la

(RFF)

Pas estret entre el Collet i el Molló, al camí de l'Aigua Nova que marca el límit entre la Devesa i el Bosc. Antigament hi havia una portera, una barrereta de branques de savina, de la qual pren el nom, que tancava el pas del ramat que pasturava dins de la Devesa.

Barretina, pujador de la

(JRB)

És un pujador que hi ha a la roca del Figuerat entre la cova del Moro i la cova del Cossi.

Moreu-Rey (1982: 33), a propòsit de *barret*, *barretó* i *barretons*, creu que aquests topònims s'han d'explicar per metàfora en aplicar el significat de *barret* a la part alta d'una eminència sense descartar la presència d'un antic apel·latiu *Bar* de procedència celta (*Bar*, *Barr*, *Barros*) d'on procedeixen *barret* i els seus diminutius.

Baseta

«En la partida Roca Single denominada Baseta» (*Am*).

Bassa, costera de la

«Costera de la Basa» (*Am*).

V. *Bosc*, *bassa del*.

Per la seua singularitat i importància sol esmentar-se sense l'especificatiu.

Bassi/Bassiet, el [bási] [basyét]

«Basi», «Baset» (*Am*); (ABG, FPT i RFF).

Font i paratge de la partida del Bosc que pren el nom de la concavitat damunt la qual raja l'aigua de la font. Coromines (*OnCat*, II, 292a, 45 i ss.) l'emparenta etimològicament amb *baci* i *bacina*, 'recipients', i no amb *bassa*, per la qual cosa el grafia amb c i no amb ss. Per aquest mateix motiu es va grafia en el c en el mapa de la Serra d'en Galceran (Arnau 2009), però tant el *Corpus toponímic valencià* com el *Nomenclàtor oficial de la toponímia major de Catalunya* i el DCVB l'escriu

uen amb ss. Tot i haver anotat *el Bassi* i *el Bassiet*, la immensa majoria dels serratins identifiquen el Bassi amb la font que hi ha al Bosc i el Bassiet amb una font que hi ha prop del nucli urbà de la Serra.

Bord, coveta del Cirer

«Coveta del Siré Bord» (*Am*); (ABG).

Cova i paratge que prenen el nom per la presència abundant de cirers bords (*Prunus padus*). *Cirer* és una variant de *cirerer* formada per haplogogia.

Bosc

El Bosc és el nom de l'extensa partida sobre la qual hem tractat en la introducció. Forma part de l'especificatiu de molts dels topònims.

1. Bosc, bassa del

«Basa», «Basa el Bosch», «Basa del Bosque», «Balsa el Bosch» (*Am*); (JAF, JSB i ABG).

2. Bosc, barraca/torrelló de la Bassa del

(JSB i ABG)

Var. *Moreta, barraca de*.

3. Bosc, camí del

V. *Deveses, camí de les*.

4. Bosc, capoll de la Bassa del

(ABG)

Var. *Bosc, tossal de la Bassa del*.

5. Bosc, caseta del

(ABG)

Vars. *caseta dels Carrascos* (ABG); *caseta dels Felipos* (RFF); *caseta d'Enrique* (ABG).

Les *casetes*, com altres topònims formats a partir d'antropònims, presenten variants segons es prengui el nom o el malnom d'un o altre dels propietaris.

6. Bosc, corral del

(JRB)

És un corral ramader propietat de José Roig Bellés situat prop del pla de Fau i de la roca del Figueral.

7. Bosc, el

«Bosque», «Bosch» (*Am*); (JSB).

8. Bosc, ombria de la Bassa del

«Partida Basa del Bosch nombrada Ombria», «Ombria de la Basa» (*Am*); (ABG i FPT).

9. Bosc, pas de la Bassa del

(Arnau 2009)

És el pas que va des del pla de la Creueta fins al camí dels Abellers.

10. Bosc, pas de la Volta del

(JRB)

11. Bosc, tossal de la Bassa del

(ABG, FPT i RFF)

Var. *Bosc, capoll de la Bassa del*.

Bosquet

«Partida [Devesa] denominada Bosquet» (*Am*).

També hi ha un espai amb el mateix nom entre el Malladàs i la bassa de la Fita. El diminutiu marca la diferència amb el Bosc, partida veïna i molt més extensa.

Burros, l'era dels

(FPT)

Designa un espai planer que hi ha al pas dels Moralls, entre els Pous i el morral de la Basseta Roja.

Buscarros [elzbuskárros]

Els Buscarros —sempre sentit en plural— designa un paratge situat entre la font del Junquet, la roca del Figueral i el tossal del Parral, al límit mateix del Bosc. Coromines en l'*OnCat* (III, 96b, 48 i ss.) creu que es tracta d'una superposició, en zones de toponímia mossàrab, del terme toponímic *Boscà*, derivat de *bosc*, amb derivats del verb *buscar*, terme de caça (*DECLC* i *DCEC*, I, 498, núm. 2) i aporta diversos testimonis com ara: el barranc de Buscarró (Borriol); Buscarró (Pobla Tornesa); els Buscarrons (Cabanès de l'Arc). Bernat (1995: 119) també documenta aquest topònim a Atzeneta del Maestrat (barranc, camí i roca del Buscarró) i, malgrat el significat que li atribueix el *DCVB* 'pedra de color groc vermellós amb vetes', també veu evident que es tracta d'un derivat de *bosc*. En el cas de la Serra cal relacionar-lo amb el Bosc, dins del qual està inclòs, i amb sengles Bosquets a la Devesa i al Malladàs acabats d'esmentar, a més de fer notar el desplaçament de l'accent que potser evidència l'encreuament de *boscà* i *buscar* apuntat per Coromines.

1. Buscarros, barranc dels
(FPT)

2. Buscarros, baseta
«Baseta Buscarros» (*Am*).

3. Buscarros, els
«Buscarros» (*Am*); (FPT i JRB).

Bustals

Coromines (*OnCat*, III, 153a, 32) considera *bustal* com un «nom de lloc molt freqüent en el Nord valencià per a partides no conreades, sens dubte una varietat de devesa». En efecte, els informadors serratins l'entenen com un espai d'ús comú a tots els habitants d'un o diversos masos destinat a usos diversos, el principal dels quals és deixar temporalment el ramat i els secundaris deixar els fems (ABG) i fins i tot fer llenya i «casetes per als porcs» (FPT). Alguns ens diuen que es tracta de «tota la volta del mas» (RFF) i que «tots els masos tenen un bustal» (RFF). En aquest sentit seria sinònim d'*empriu*, *tancada* o *esgambi*. RFF també defineix *el bustal* com un «tros de terreny donat per l'ajuntament, un establiment envoltat de pas».

1. Bustals, barranc dels
(JAF)

2. Bustals, bassa/basseta dels
«Partida Bosch Negre, titulada Baseta dels Bustals», «partida Bosque denominada Baseta Bustals» (*Am*); (JAF).

3. Bustals, cugulló dels
(JAF)

4. Bustals, els
(JAF)

5. Bustals, mas dels
(JAF, ABG i RFF)

Capó, roques de
(JAF i JRB)

Cingle que marca el límit del mas de Capó amb el Bosc.

Cara-sol, el
V. *Deveses, cara-sol de les*.

Carbó, carregador del
(RFF)

Paratge de la partida de la Devesa, al costat del Molló i de la Barrereta on es carregaven els carros amb el carbó que s'elaborava a la Devesa i en aquesta part del Bosc. Encara es conserven les pedres que feien de moll de càrrega i una bona part del camí carreter que es va construir per a poder accedir-hi i comercialitzar el carbó.

Carboneres, les
(ABG i FPT)

Paratge entre el barranc de la Clapissa i el barranc de l'Aigua Nova, prop del Malladàs, on es feien carboneres. També se'n feien al barranc de la Roca Roja però no hi han deixat, malgrat l'evident rastre físic, cap determinació toponímica.

Carrascos, caseta dels
V. *Bosc, caseta del*.

Castanyo, barraca de
V. *Leoncio, barraca de*

Celda, barranc de la [sèlda]
(ABG, FPT i RFF)

Vars. *Regall, barranc del*; *Solaneta, barranc de la*; *Roques, barranc de les*.

El barranc de la Celda divideix la partida de la Devesa del terme de la Serra del terme de la Serratella i rep diversos noms al llarg del seu recorregut. El primer tram d'aquest barranc, fins al molí del Regall, s'anomena *barranc del Regall*. A partir del molí rep el nom de *barranc de la Celda* i també *barranc de la Solaneta* quan divideix el mas de la Solaneta, de la partida de la Devesa, (2008: ABG), i barranc de les Roques quan divideix la Devesa de les roques de la Solaneta (2008: RFF). Coromines (*DECLC*, II, 661a, 39 i ss.) documenta un mas de la [sèlda] a Vilar de Canes (1961) i l'interpreta a partir de *cel·la*, 'cambra petita'. En el nostre cas podria tractar-se de la cova del Molí del Regall, una balma que allotja el casal del molí del Regall (16 m × 7 m) al capdamunt del barranc.

Cingle

El Cingle està situat al marge dret del barranc de la Roca Roja, més avall que el pou de Domingo, que en aquest indret pren el nom de barranc del Cingle. Passat el cingle, el barranc s'eixampla, i ens trobem amb el pas de la Cora que marca el límit del Bosc.

1. Cingle, barranc del

«Partida [Bosque] Barranco del Single», «Barranc del Single» (*Am*); (FPT).

Var. *Roja, barranc de la Roca*.

El barranc del Cingle és el tram del barranc de la Roca Roja que transcorre paral·lel a la roca del Cingle des del pas de la Cora cap al pou de Domingo.

2. Cingle, roca del

«Partida Roca del Single», «partida Single denominada Roca Single», «partida Roca Single y nombre de Single» (*Am*); (FPT).

Clapissa, barranc de la

(ABG i FPT)

Afluent pel marge esquerre del barranc de l'Aigua Nova. Naix prop del mas de la Bassa de la Fita.

Clarura, la

(RFF)

Designa un espai sense vegetació, un clar de bosc, ubicat entre el barranc dels Orons, el barranc Fondo i el Fenasset.

Clots

Amb el genèric clot o clots es designa la part inferior d'una foia, la més tancada, que en molts casos fa la sensació de desnivell o profunditat més gran.

1. Clots, barranc/barranquet dels

(RFF)

Primer tram del barranc del Molló a la partida de la Devesa.

2. Clots, els

(RFF)

Clotada entre el Sòl de la Foia i les Enrunes, al costat de la font de la Devesa del Mig, que dona nom al barranc dels Clots.

3. Clots, els

«Partida Bosque titulada Clots» (*Am*); (ABG i FPT).

Var. *Sellea, clots de la*.

Coixo, tossal del

(JSB)

Tossal proper al mas de Gargallo. Pren el nom del renom del propietari. Marca el límit amb el Bosc.

Collet, el [elkollét] [lokollét]

«Partida Devesa nombrada Collet» (*Am*); (RFF).

Tot i que en l'*Amillaramiento* apareix com un paratge, com una partida de la Devesa, es tracta d'una lloma allargada i en pendent, emmarcada pel barranc del Secretari i el barranc dels Orons que descendeix des del tossal de la Bassa del Bosc fins als Forcallissos. L'aiguavessant est pertany a la Devesa i el de l'oest pertany al Bosc.

Colomer, tancat del

(JRB)

Tancat a les Massesques propietat del mas del Colomer.

Concanya, racó de la [konkáña]

(ABG)

Cora [lakóra]

Descartem d'entrada que el nom faça referència a una circumscripció administrativa musulmana perquè es refereix a una partida de terra molt menuda. El *DCVB* recull aquesta paraula en dos sentits. La primera accepció li dona el significat de 'canal, sequiola a la vora d'un camí' i només està documentada en alguerès. La segona és un antropònim femení. A hores d'ara no gosem aventurar cap hipòtesi sobre l'origen d'aquest topònim, opac per als nostres informadors.

1. Cora, la

«En la partida Bosque denominada Cora», «en la partida Pou Figuerat nombrada Cora» (*Am*); (FPT).

Partida dividida entre el Bosc i el Pou del Figuerat. La divisòria és el pas de la Cora.

2. Cora, pas/passet de la

(FPT)

Pas ramader que va des del mas Roig fins al barranc de la Roca Roja, a partir del qual rep el nom de pas dels Pous o pas del Mas de Ximet.

Cornelio, bassa de

(RFF)

Bassa propera a la portera de les Deveses.

Corral, el

«Partida Bosque nombrada Corral» (*Am*).

V. *Bosc, corral del*.

Cossi, cova del [kòvalkòsi]

(JRB)

Més que cova es tracta d'un forat a la roca del Figuerat que té forma de cossi. També hi ha una roca del Cossi a l'extrem

oest de les roques de la Solaneta, davall mateix de la roca de na Beltrana. Resulta curiós perquè *cossi* sol aplicar-se a depressions o forats verticals i no a cavitats horitzontals.

Costera, la/Costeres, les

«Partida Devesa nombrada Costera», «partida [Devesa] denominada Costeres» (*Am*); (RFF).

La Costera o les Costeres és la part de la solana que hi ha entre la Devesa de Baix i el barranc del Molló. Derivat de costa, rep el nom pel gran desnivell del paratge.

Costeró, el

«Partida Bosque titulada Costeró» (*Am*); (FPT).

Un altre derivat de costa que indica el pendent del terreny.

Coveta, pla de la

«Partida [Bosque] denominada Pla de la Coveta» (*Am*).

Covetes

Les Covetes o covetes Negres estan al barranc de la Roca Roja. Són unes balmes de poca profunditat situades en una ombria, l'interior de les quals ha pres un color negre per causa de la molta humitat. També han donat nom al paratge. Els dos topònims que segueixen són, per tant, simples variants formals.

1. Covetes, les

«En la partida Bosque denominada Covetes» (*Am*).

2. Covetes Negres, les

«Partida Bosque titulada Covetes Negres» (*Am*); (FPT).

Cremadeta, la

«Cremadeta» (*Am*); (RFF).

Paratge entre el barranc de la Malladeta i el pla de l'Avenc, a la Devesa.

Cremat, tossal

(JAF i FPT)

Tossal a la part sud-oest del Bosc farcit d'alvencs i forats.

Creveta, pla de la [pládelakrivéta], [plálakrevéta], [plalakrevéta]

«Pla de la Creveta» (*Am*); (JAF, JSB i ABG).

És un espai pla, una selleta, on hi ha una cruïlla, una creu, de camins i passos ramaders. En aquest punt es formen el barranc de la Roca Roja i el barranc del Bosc Negre. Cal observar la consonantització de la *u* intervocàlica.

Cugulló, barraca del

(FPT)

És una barraca, un torrelló de pedra seca que hi ha al pla de la Basseta Roja, cap a l'aiguavessant del barranc de Gil o barranc de les Saltadores. Pren el nom de l'acabament cònic superior per analogia amb el capoll dels tossals que tenen aquesta forma.

Dalt, cova de

Var. *Pepurro, cova/coveta de*.

La *cova de Dalt* es troba a les roques del Nogueret, a la partida del Bosc. Aquesta era una de les cavitats que servia de refugi a Josep Gil *Pepurro* (Viciano 2007: 121), un conegut bandoler que al segle XIX trescava per la comarca. Prop del mas de la Cova de la Palla, al terme de Culla, també hi ha els forats de Pepurro (Ferrando i Roca 2006: 226), cavitats on es diu que també s'amagava.

Davant les Roques

V. *Roques, Davant de les*.

Desiderio, tancada de

(RFF)

Tancada a la Devesa propera a la Devesa del Mig, que va ser propietat d'un tal Desiderio.

Devesa/Deveses

V. introducció.

1. Devesa, corral de la

(RFF)

2. Devesa, horts de la

(RFF)

3. Devesa, la

«Partida Devesa» (*Am*); (RFF, JSB, ABG i FPT).

Com a nom de la partida sempre apareix en singular en l'*Amillaramiento* de l'any 1900.

4. Devesa, portera de la

«Partida Bosque titulada portera» (*Am*); (RFF).

Una de les dues portes d'accés a la Devesa. Una simple portera feta amb barres de savina que impedia el trànsit del ramat que pasturava per dins de la propietat.

5. Devesa, tancada de la

(RFF)

Espai proper al Fenasset, rodat de paret de pedra seca per a mantenir el ramat dins dels seus límits i marcar el terreny de pastura. No s'ha de confondre amb les tancades de la Devesa.

6. Devesa, tancades de la

(RFF)

Prop de la Devesa de Dalt, a la part de la Serratella.

7. Devesa de Baix

(ABG)

Vars. *Devesa més avallera* (2008 ABG i RFF); *Nova, Casa* (2008 RFF).

És el conjunt de masos més modern.

8. Devesa de Dalt, font de la

(RFF)

És la font que hi ha al costat del mas més antic. Pel seu davant transcorre el pas de la Malladeta. Hi ha abeuradors. Era una font particular, de la gent del mas, i passà a titularitat pública l'any 1936 quan l'Ajuntament la reformà i li construí la volta, la «caputxa».

9. Devesa de Dalt

«Partida Devesa Alta» (*Am*); (ABG i RFF).

Var. *Devesa més amuntera* (2008 ABG i RFF). És l'establiment més antic.

10. Devesa del Mig

«Partida Devesa del Medio» (*Am*).

Var. *Nou, corral* (2008 ABG i RFF).

Segon establiment per ordre d'antiguitat.

11. Devesa del Mig, font de la

(RFF)

12. Deveses, camí de les

(JSB)

Var. *Bosc, camí del*.

És el camí que va des de la Serra cap a la Devesa, tot i que segueix cap a la Serratella. Per a arribar a la Devesa cal deixar aquest camí i continuar pel camí del Mig (v. *Mig, camí del*).

13. Deveses, cara-sol de les

«Partida Devesa denominada Carasol» (*Am*); (RFF).

Var. *Cara-sol, el*.

És tot el cara-sol que va des de la Devesa del Mig, des del sòl de la Foia, fins al racó dels Tormos.

14. Devesa més amuntera

(RFF)

V. *Devesa de Dalt*.

15. Devesa més avallera

V. *Devesa de Baix*.

16. Deveses, ombria de les

«Partida Devesa denominada Ombria», «partida [Devesa Alta] titulada Caseta ú Ombria» (*Am*); (RFF)

Tota la part de la Devesa orientada al nord, cap al barranc de la Celda i les roques de la Solaneta.

Domingo, Pou de

«Partida Bosque titulada Pou de Domingo», «Pou den Domingo» (*Am*); (ABG i FPT).

Pou amb abeurador i paratge a l'indret on s'ajunten el barranc de Gil o barranc de les Saltadores i el barranc de la Roca Roja.

Enrique, caseta d'

V. *Bosc, caseta del*.

Enrunes, les

(RFF)

Forma valenciana de runa, enderrocs, munt de brossa, de calçobre, d'escombraries... per influència del verb *enrunar*. Designa uns clots treballats a la Devesa del Mig, just al lloc on el barranc de la Malladeta diposita les runes que arrossega en unir-se al barranc dels Clots.

Entreforcs

El topònim *Entreforcs* designa un lloc d'unió de camins o «de corrents d'aigua o dues serralades» (Moreu-Rey 1982: 49), situat a la partida del Bosc, a les proximitats del tossal de Saragossa. Els informadors no el coneixen i no han sabut ubicar-lo amb exactitud, però hi ha qui creu que *els Entreforcs* deuen referir-se al *pla de la Creueta* (v. *Creveta, pla de la*). Vegeu també *Forcallis* i *Forcallissos*.

1. *Entreforcs, barranquet dels*

«Partida Tosal de Zaragoza designada con el nombre de Barranquet dels Entreforcs» (*Am*).

2. *Entreforcs, els*

«Partida Bosque denominada Entreforcs» (*Am*).

Era, bancal de l'

«Partida [Devesa] denominada Bancal de la Era» (*Am*); (RFF).

Bancal a la Devesa del Mig, a tocar del mas i del camí que baixa de la Devesa de Dalt.

Ereta

El *DCVB* cita primer Balari: «A la cumbre que es campo raso, se le daba el nombre de *era*» i després els redactors de l'obra afegeixen el següent comentari: «Creiem que aquesta interpretació també és inexacta». En el nostre cas no ho és perquè hi ha aquest tossal amb el cim més o menys pla i sense vegetació que confirma l'observació de Balari i a més dóna nom a tot el paratge.

1. Ereta, l'

«Partida Bosque nombrada La Ereta» (*Am*).

2. Ereta, tossal de l'

(JAF, JSB i FPT)

Esbarzer [abrazé]

Tot i que hem normalitzat el topònim, la forma recollida tant oralment com per escrit en l'*Amillaramiento* de 1900 és una variant dialectal [abrazé] identificada pels informadors amb la planta de l'ordre de les rosàcies pels mateixos informadors. L'espècie més important i estesa és el *Rubus ulmifolius*.

1. Esbarzer, barranc de l'

«Partida Bosque titulada Barranco del Abrasé», «Barranch del Abraser» (*Am*); (ABG i FPT).

2. Esbarzer, cara-sol del barranc de l'

«Carasol del Barranch del Abrasé» (*Am*).

Aquest cara-sol és el paratge que hi ha entre la cagaferada del Mas d'en Guillem i el cara-sol de Marta.

Estrets, els

«Partida Bosque titulada Estrets» (*Am*).

Fàbrica

Tres indrets rurals del terme de la Serra, dos dels quals identificats com a partides per Coromines (*OnCat*, IV, 173b, 14) reben el nom de la Fàbrica o les Fàbriques. Descartat l'origen industrial d'aquests topònims ens decanem per la hipòtesi que aquests indrets haurien sigut possessions de l'església parroquial de sant Bartomeu, de la «fàbrica» de l'església (*DECLC*, III, 840a, 58 i ss.).

1. Fàbrica, bassa/basseta de la

«Partida Bosque designada con el nombre Baseta de la Fábri-ca» (*Am*); (ABG i FPT).

2. Fàbrica, la

«Partida Bosque denominada Fábrica» (*Am*); (FPT).

Fau

Encara que no hem trobat cap evidència antroponímica en l'*Amillaramiento* és molt probable que aquest topònim tinga el seu origen en el cognom d'origen occità *Fau* (Moll 1987: 306) documentat en el *DCVB* només a Manresa i a Sabadell, tot i que el recull com a topònim precisament a la Serra: «Mas de Fau: caseriu de la Serra d'En Garseran (Cast.)». Al terme de la Vall d'Alba també hi ha un mas de Fau.

1. Fau, mola de

(JRB)

2. Fau, pla de

(FPT)

V. Alar, pla de l'.

3. Fau, roques de

(FPT)

Són un cingle que marca el límit entre el Bosc i el mas de Fau.

Felipos, caseta dels

V. *Bosc, caseta del*.

Fenasset

Fenàs, sinònim de *fenc*, indica bé «una herba conreada com a farratge» (*DECLC*, III, 948a, 10 i ss.) a les comarques meridionals de Catalunya (Tarragonès, Tortosa, Matarranya) «però més aviat amb tendència a designar vegetació de poc valor» que creix als marges i als prats secs, entre altres llocs a Traiguera i a la Plana de Castelló. A la Serra d'en Galceran designa una planta semblant al *erver* (*DECLC*, II, 689a, 2 i ss.).

1. Fenasset, barranc/barranquet del

(RFF)

V. *Orons, barranc/barranquet dels*.

2. Fenasset, bassa/basseta del

«Partida Bosque denominada Baseta Fenasset», «en la partida Basa Fenasset», «Basa del Fenasset» (*Am*); (RFF).

3. Fenasset, el

«Partida [Bosque] denominada Fenasset», «partida Fenasset» (*Am*); (RFF).

Ferrasa

Pensem que aquest topònim prové de la feminització del cognom *Ferràs* («Roques d'en Ferrasa»). En l'*Amillaramiento* de 1900 apareix un tal Manuel Tena Ferràs i a més hi ha al terme

un mas de Ferràs on aquest tenia una propietat. El cognom es degué perdre amb aquest Manuel Tena Ferràs. En qualsevol cas els informadors no han reconegut aquests topònims i no els hem pogut ubicar al Bosc.

1. Ferrasa, bosc de

«En la partida Bosque nombrada Bosque Ferrasa» (*Am*).

2. Ferrasa, roques de

«En la partida bosque nombrada Roques de Ferrasa», «Roques den Ferrasa» (*Am*).

Ferratger, el [loferrajé]

«Partida Devesa titulada Ferraché» (*Am*); (RFF).

Paratge a la Devesa del Mig destinat a l'obtenció de farratge.

Figueral

La figuera és un arbre molt productiu també en toponímia. Topònims derivats de figuera (*Ficus carica*) se'n troben arreu del domini lingüístic i també arreu del terme de la Serra bé siga com a col·lectius (*roca del Figueral*), com a diminutius (*les Figueretes*) o com a augmentatius (*barranc de la Figuerassa*).

1. Figueral, esquena de la Roca del
(FPT)

2. Figueral, roca del
(ABG, FPT)

Impressionant cingle de roca que marca el límit del Bosc.

Figueretes

1. Figueretes, les
«Partida Figueretes» (*Am*)

2. Figueretes, sort de les

Fita

Fita és una pedra o altre senyal clavat o marcat a terra per a indicar el límit d'una propietat, d'una partida... Suposem que aquesta fita, que devia estar immediata a la bassa, marcava el límit entre el Bosc i el Malladàs. En aquest sentit cal emparentar aquest topònim amb el Molló que marca el límit entre el Bosc i la Devesa. El mas de la Bassa de la Fita sembla un mas modern i per tant posterior a la bassa i a la fita. No apareix en l'*Amillaramiento* de 1900.

1. Fita, bassa/basseta de la

«Partida Bosque titulada Baseta la Fita», «Basa la Fita» (*Am*); (ABG i RFF).

2. Fita, mas de la Bassa de la
(ABG i RFF)

Foia

La Foia és una clotada que hi ha entre la Devesa de Dalt i la Devesa del Mig, una concavitat ben fèrtil i encara conreada d'on naix el barranc dels Clots o del Molló. Entre la Foia i les Enrunes hi ha els Clots.

1. Foia, cap de la

«Partida Devesa denominada Cap de la Foya» (*Am*); (RFF).

2. Foia, la

«Partida [Devesa] denominada Foya» (*Am*); (RFF).

Inclou el cap de la Foia i el sòl de la Foia.

3. Foia, sòl de la

«Partida Devesa titulada Sol de la Foya» (*Am*); (RFF).

Foieta, la

«Partida [Devesa] denominada Foyeta» (*Am*).

Foietó, el

«En la Masia Devesa denominada Folleto» (*Am*).

Només apareix una vegada en l'*Amillaramiento*. Sembla que podria tractar-se d'una variant del topònim *foieta del Paredó*, que els informadors tampoc han identificat quan hem preguntat directament per tots dos topònims.

Fondets, els

«Partida Devesa denominada Fondets» (*Am*).

Només apareix una vegada en l'*Amillaramiento*.

Fondo

Fondo, pregon, perquè en algun dels seus trams transcorre molt encaixonat pel fort pendent dels seus aiguavessants.

1. Fondo, barranc
(RFF)

Comença al Bassi i s'acaba als Forcallissos, quan s'ajunta amb el barranc del Molló.

2. Fondo, cap del Barranc

«En la partida Fenaset nombrada Cap del Barranch Fondo» (*Am*).

Font, Baix de la

«En la partida Devesa nombrada Baix la Font», «en la misma partida denominada Bajo la Fuente» (*Am*); (RFF).

Bancals destinats a cereals a tocar de la font de la Devesa de Dalt.

Forcalls, els

«En la partida Forcalls» (*Am*).

Forcalls, Forcallissos i *Entreforcs* (v. les entrades corresponents) són tres topònims emparentats per la sinonímia. Tots tres fan referència a cruïlles o bifurcacions de camins o desembocadures d'afluents en un barranc de rang superior. El fet que no haja sigut identificat pels informadors i que els Forcallissos no apareguen documentats en l'*Amillaramiento* de 1900 ens indueix a pensar que es pot tractar del mateix paratge.

Forcallissos, els

(RFF)

Paratge on s'ajunten el barranc Fondo i el barranc del Molló.

Forn, el

(FPT)

El Forn és un forat, una coveta, una cavitat xicoteta que hi ha a la roca del Cingle. Rep el nom per la semblança amb un forn de coure pa. El topònim es repeteix, amb el mateix significat, al mateix terme de la Serra: els Fornets, prop dels Ivarsos, designa unes cavitats on fins i tot es van arribar a cultivar xampinyons.

Frontó

(FPT)

Gallumeres [galluméres]

Els informadors reconeixen amb aquest nom l'*Amelanchier ovalis*, (cast. *guillomo*). Coromines (*DECLC*, iv, 267a, 50 i ss.) anota, seguint el *Vocabulari del Maestrat* de Mn. Garcia Girona, «galluba, gallubes», com a fruit petit de la «gallubera», formes pròpies del Maestrat i de la Plana i encara documentada «gallumera» a Vilafranca del Cid, però la identifica amb la «gayuba» castellana.

1. Gallumeres, feixa de les

(JAF, JSB i ABG)

2. Gallumeres, ombria de les

(HBF)

Gargallo, barranc de

«Partida Bosque designada Barranco de Gargallo», «Barranco Engargallo» (*Am*).

És el primer tram del barranc del Toll, des del seu naixement al tossal de Saragossa fins al mas de Gargallo i la partida dels Dumenges. En l'*Amillaramiento* de 1900 apareix com a topònim però com a cognom ha desaparegut i no figura entre els cognoms dels veïns que declaren les seues propietats.

Gil, barranc de

(FPT)

Var. *Saltadores*, *barranc de les*.

Givenilla [givenílla]

Font i paratge a la partida del Bosc.

1. Givenilla, la

(FPT i JRB)

2. Givenilla, la

«Partida Bosque denominada Chivinilla» (*Am*).

3. Givenilla, ullal de la

Gorg, barranc del

(FPT)

Afluent pel marge esquerre del barranc de la Roca Roja. L'any 1996, durant les primeres enquestes vaig sentir clarament [bar-ràngdelgórg]. Posteriorment, perdudes aquelles notes, no vaig saber identificar exactament el lloc i els informadors actuals ja no el reconeixen. Només FPT em va dir espontàniament [bar-ràngdelgórt], que per la situació indicada identifique amb aquell barranc del Gorg, encara que no he pogut esbrinar si al barranc hi ha algun lloc on s'acumule l'aigua que puga rebre aquest nom.

Gotera

Cingle (roca), paratge, ombria i sargallars. La roca pren aquest nom perquè a l'ombria hi ha un indret on una gota d'aigua brolla permanentment.

1. Gotera, roca de la

«Partida Bosque nombrada Gotera»; «partida [Bosque] denominada contra Roca Gotera», «Roca Gotera» (*Am*); (ABG).

2. Gotera, ombria de la

«Partida Bosque titulada Ombria de la Gotera» (*Am*).

3. Gotera, sargallars de la Roca de la

(ABG)

Gran, caseta del

(ABG i FPT)

Malnom del propietari.

Grévol, coves del

(Viciano 2007; Arnau 2009)

Aquesta cova, situada a l'ombria de les Deveses, al nord de la Devesa de Baix prop de la font de les Roques, no ens ha aparegut en l'enquesta oral, però sí que l'han recollida Viciano i Arnau. Amb tota seguretat han normalitzat el topònim perquè nosaltres sempre hem sentit espontàniament [lagrévol].

Hedra, racó de l' [rakódeledréra]

(ABG)

En aquest cas ens va passar el contrari que amb l'*Agrévol*. Normalitzarem el topònim (*racó de l'Heurera*) per al mapa del terme de la Serra (Arnau 2009), però el *Corpus toponímic valencià* admet *hedra* (*Hedera helix*) com a forma dialectal per *heura*.

Hort

Hort entès com un petit espai de terra que es pot regar amb aigua procedent d'un pouet, una xicoteta font o un aiguamoll.

1. Hort, barranquet de l'

«Partida Baseta Bustals nombrada Barranquet del Ort» (Am).

Aquest topònim podria ser una variant del *barranc dels Bustals* perquè és en aquest barranc on es troba la basseta dels Bustals.

2. Hort, barranc de l'

«Partida Masesques que se denomina Barranch del Ort» (Am).

Els Bustals i les Massesques estan una mica apartades, per la qual cosa podria tractar-se de dos barrancs diferents amb el tret comú de tenir un hort a les seues proximitats.

Leoncio, barraca de

(ABG)

Var. *Castanyo, barraca de* (2009: RFF).

Barraca de pedra seca al cara-sol de l'Agrévol, molt a prop de la Selleta. Porta el nom d'un propietari o el malnom, encara que no hem pogut esbrinar si es tracta de la mateixa persona.

Llobatera, la

«Partida Bosque denominada Llobatera», «partida Barranch Bosch Negre titulada Llobatera» (Am).

És un derivat de *llobató*, 'cadell de llop', que ens indica el lloc on naixien els llops, on hi havia els caus.

Llop

Aquests dos topònims i l'anterior són l'únic testimoni —contalles i llegendes a banda— de la presència més o menys re-

mota de llops al terme de la Serra i del lloc on habitaven: feréstec, esquerp i poc habitat. Només hem pogut localitzar amb seguretat l'escoltador del Llop, però sembla que els altres estaven ubicats, almenys un, a la zona del Bosc Negre.

1. Llop, barranquet del

«Partida Bosque titulada Barranquet del Llop» (Am).

2. Llop, escoltador del

(FPT)

Malladàs, camí i pas del

L'article masculí fa pensar que *Malladàs* és un augmentatiu del singular en *Malladars* com el plural del col·lectiu *malladar*, que a la Serra perd la -r final del singular. *Malladar* en el sentit de tros de terreny que fa herba de pastures. *Mallada* 'lloc on jeu el bestiar', i per extensió 'fer estatge, albergar (en un lloc)'. S'ha format a més el plural *els Malladassos*.

Malladàr (col·lectiu): El Malladà(r) de Vallivana, Morella; font dels Malladars, a Xaraco; mentre que a Alcalà de la Jovada *malladar* significa 'tros de terreny que fa herba de pastures': malladar de la Penya Marcelo. Enric Valor considera *malladar* sinònim de *mallada* a Castalla (c. 1950).

Malladeta [mallaéta]

Diminutiu de *mallada* amb el significat de 'campament de bestiar' en un espai obert d'on ve l'expressió *fer mallada* en el sentit de 'pernoctar' (Coromines *DECLC*, v, 397a, 31 i ss.).

1. Malladeta, barranc de la

(RFF)

2. Malladeta, pas de la

(RFF)

3. Malladeta, roqueta de la

(RFF)

Marcó, coveta del

«Partida Bosque designada con el nombre Coveta Marcó» (Am); (RFF).

V. *Molló, coveta del*.**Marta, cara-sol de**

«partida [Bosque] denominada Carasol de Marta» (Am); (FPT i ABG).

Cara-sol al capdamunt del barranc de l'Esbarzer, entre els Planetes i el pla de la Basseta Roja.

Mas de Dalt, tancades del

(RFF)

V. *Devesa, tacades de la*.**Massesca/Massesques**

1. Massesca, bassa de la [básalamaséska]

(JAF)

Var. *Pastoreros, bassa dels*.

2. Massesca, la/Massesques, les [maséska] [maséskes]

«Partida Bosque titulada Masesca», «Masesques», «Mansesques» (*Am*); (JAF, JSB, ABG i JRB).**Mig, camí del**

(RFF)

Camí que va des de la Devesa de Dalt fins a la portera de la Devesa, des d'on continua cap a la Serra.

Molí, roca del

(RFF)

Es refereix al molí del Regall, que està construït a l'interior d'una cova o balma a sota de la roca (v. *Regall, molí del*).**Molló**

(DECLC, v, 755a, 29 i ss.)

V. *Fita*.

Les dues aparicions de *molló* del terme de la Serra, el tossal del Molló al límit amb la Vall d'Alba i el Molló, que delimita la Devesa i el Bosc són sengles eminències orogràfiques. El significat és el mateix que el de la paraula *fita*: senyal que marca un límit, però en aquest cas, com explica Coromines (DECLC, v, 756a, 17 i ss.) al País Valencià es reserva «*molló* per als més grossos, i *fita* per als consistents en un objecte termenal menys gros o menys important».

1. Molló, barranc del

«Partida Barranch del Molló» (*Am*); (RFF).

Continuació del barranc dels Clots des de la Devesa del Mig fins al barranc de la Celda.

2. Molló, coveta del

«Partida Bosque denominada Cova Molló» (*Am*); (RFF).Var. *Marcó, coveta del*.

Al barranc Fondo, a l'oest del Molló hi ha una balma que, segons Ramon Folch, rep indistintament el nom de coveta del Molló o coveta del Marcó.

3. Molló, el

«Partida Devesa titulada Molló» (*Am*); (RFF).**Morenos, mas dels**

(ABG)

Moreta [moréta]

Moreta és el malnom que el propietari d'una vaca a la qual va posar el nom de Moreta.

1. Moreta, barraca de

(RFF)

Vars. *Bosc, barraca de la Bassa del; Bosc, torrelló de la Bassa del*.

2. Moreta, finca de

(RFF)

Finca al costat de la bassa del Bosc, tancada de paret a l'interior de la qual hi ha la barraca abans esmentada.

Moro, cova del [kòvalmòro]

(JRB)

Cova a la roca del Figueral.

Morrals

Tot i que Coromines tracta *morro* i *morral* com a sinònims: «*turó* o *bony* prominent» i «*morro*, *tossal* o *roca* prominent» (DECLC, v, 799a, 58 i ss.) el cert és que l'observació dels referents toponímics ens fa pensar que entre tots dos hi ha una diferència fonamental explicada en el DCVB. El *morral* s'associa amb una prominència que acaba en un tall vertical, en un cingle, mentre que el *morro* no.

1. Morrals, els

(FPT)

2. Morrals, pas dels

(FPT)

Murons [muróns]

El murons no són altra cosa que merlets (DECLC, v, 847b, 1 i ss.). El terme, ja documentat el 1408, sembla propi del valencià i de les terres de l'Ebre enfront de *merlet* de la resta del català.

1. Murons, cresta dels

(ABG, JSB i FPT)

2. Murons, els

«Partida Bosque nombrada Murons» (*Am*).

Negre

L'especificatiu negre devia fer referència a la densitat i la frondositat del bosc, que el devien convertir en un lloc ombrívol i fosc.

1. Negre, barranc del bosc

«Barranco del Bosc negre», (*Am*); (JAF, JSB i ABG).

2. Negre, cara-sol del bosc

«Partida Barranch del Bosch Negre titulada Carasol» (*Am*); (ABG).

3. Negre, bosc

«Bosch Negre» (*Am*).

4. Negre, ombria del bosc

«Ombria del Bosch Negre» (*Am*).

Negres, les Covetes

V. *Covetes Negres, les*.

Nogat [nogát]

1. Nogat, collet

«Collet Nogat» (*Am*); (ABG i RFF).

2. Nogat, roure del Collet

(RFF)

Roure desaparegut el nom del qual ha perdurat en la memòria dels informadors més grans.

Nogueret, roques del

(RFF)

Són uns cingles impressionants repartits entre el terme de la Serra i el de la Serratella que prenen el seu nom per la proximitat dels masos del Nogueret (*Junglans regia*) de Dalt i de Baix, al terme de la Serratella.

Nou, corral

V. *Devesa del Mig*.

Nova

1. Nova, barranc de l'Aigua

(ABG i RFF)

2. Nova, camí de l'Aigua

(RFF)

Camí i pas ramader (pas de l'Aigua Nova) que va des de la Devesa del Mig fins a la font de l'Aigua Nova i continua fins al Malladàs.

3. Nova, casa

V. *Devesa de Baix*.

4. Nova, font de l'Aigua

(ABG i RFF)

5. Nova, l'Aigua [láwyanòva]

«Aiguanova», «Aigua Nova» (*Am*); (ABG).

Paratge pertanyent al Bosc situat entre la Devesa i el Malladàs.

6. Nova, pas de l'Aigua

(RFF)

V. *Nova, camí de l'Aigua*.

Ombria, l'

V. *Deveses, ombria de les*.

Orons, barranc/barranquet dels

«Partida Bosque denominada Barranquet dels Orons», «partida Fenaset denominada Barranch dels Orons» (*Am*); (RFF).

Var. *Fenasset, barranc/barranquet del*.

En aquest indret abundaven els exemplars d'*Acer campestre* i *Acer monspesulanum* però amb el temps, en l'època daurada de les carboneres, desaparegueren.

Paredó, foieta del

«Partida Bosque nombrada Foyeta del Paredó»; «Folletó el Paredó» (*Am*).

Diminutiu (*DECLC*, vi, 289b, 35 i ss.), no com el castellà *paredón* que és augmentatiu.

Pastadura, tossal de

(RFF)

Pastadura és un malnom.

Pastoreros/Pastorero, bassa dels

(JAF, JSB i JRB)

Var. *Massesca, bassa de la*.

Bassa per a abeurar el ramat al tossal de Saragossa. Sentit també en singular a JAF i també anomenat bassa de la Massesca. Aquest malnom o renom pot estar relacionat amb el cognom *Pastor* o amb l'ofici de pastor que també han donat nom al mas d'en Pastor, mas de tradició ramadera, limítrof amb el Bosc, situat a la falda del tossal de Saragossa.

Paula

Antropònim que ha generat el renom d'un família propietària del mas de Paula i altres indrets del terme de la Serra.

1. Paula, rodat de

(HBF)

V. *Paula, tancat de*.

2. Paula, tancat de

(JRB)

Var. *Paula, rodat de*.

Tancat a les Massesques propietat del mas de Paula.

3. Paules, avencs dels

4. Paules, coves dels

Pedrís, el [lopedrís]

(RFF)

En el sentit de 'banc de pedra'.

Pepurro, coveta de

V. *Dalt, cova de*.

Plàcido, barraca de

(RFF)

Planets

1. Planets, els

(ABG i RFF)

A la partida del Bosc.

2. Planets, els

A la partida de la Devesa.

Pouets, els [povéts]

«Partida Devesa nombrada Pouets» (*Am*); (RFF).

El Prat està dins dels Povets.

Pous

1. Pous, els

(FPT)

2. Pous, pas dels

(FPT)

V. *Ximet, pas del mas de*.

Prat, el

«Partida Devesa Alta denominada Prat» (*Am*); (RFF).

Actualment és un bancal treballat però antigament era una zona humida de pastures. Limita amb el bancal que era l'antiga bassa del Molí del Regall i està dins del paratge dels Povets.

Quadrats, tancat dels

(JRB)

Tancat a les Massesques propietat dels Quadrats (malnom), del mas del Quadrat, actual mas dels Solans.

Quico el Rei

Malnom del propietari d'una gran quantitat de terra, no només al Bosc sinó també en altres indrets del terme de la Serra.

1. Quico el Rei, carrascal de

(FPT)

Carrascal que hi ha a les espalles de Roca Roja.

2. Quico el Rei, torrelló de

(ABG i FPT)

V. *Talaia, torrelló de la*.

Quiron, morro de [mórrodekirón]

(JAF)

Prominència al sud-est del tossal de Saragossa. El nom deu provenir de la masculinització del cognom *Girona*, documentat en l'*Amillaramiento* de 1900. A partir de *Girona*, pronunciat a la castellana, s'hauria format *Giron* que hauria ensordit la velar inicial (Bernat 2000: 2001; Moreu-Rey 1982: 110).

Rabosa, pujador de la

(ABG)

Racó, bassa/basseta del

«Partida [Bosque] denominada Baseta Racó» (*Am*); (JRB).

Bassa per abeurar propera al corral del Bosc.

Rasa, feixa

«Partida Bosque denominada Feixa Rasa», «Feixarrasa» (*Am*); (JAF i JAF).

La Feixa Rasa va per damunt de la feixa de les Gallumeres. Només hi ha pedra solta i com el seu nom indica quasi no hi ha vegetació.

Regall

El Regall és el primer tram del barranc de la Celda, fins que arriba al molí. En aquest tram el solc obert per l'aigua és molt estret i profund. Marca el límit entre els termes de la Serra i la Serratella.

1. Regall, assagador de la Roca del Molí del

(RFF)

2. Regall, bancal de la Bassa del Molí del

(RFF)

Bancal triangular actualment plantat d'avellaners que abans fou la bassa del Molí del Regall.

3. Regall, barranc del

(RFF)

V. *Celda, barranc de la*.

4. Regall, caseta del

(RFF)

5. Regall, cova del

(Viciano 2007)

6. Regall, molí del

(RFF)

És un molí fariner hidràulic que hi ha al capdamunt del barranc de la Celda (v. *Celda, barranca de la*), que en aquest lloc s'anomena barranc del Regall. Segons Barberà i Boira (2007b: 41 i ss.) el molí es va bastir entre 1845 i 1862 aprofitant una cova, realment una balma, existent que va permetre ubicar-hi un casal de 16 m × 7 m que albergava les moles. Actualment està en mal estat de conservació.

Rocassa, la

«Partida Bosque llamada Rocasa» (*Am*).

Roig

1. Roig, bancal

«Bancal Roig» (*Am*); (RFF).

Bancal, prop de la font de la Devesa de Dalt, destinat a cereals a la Devesa de Dalt encara que actualment hi ha un tros plantat d'ametllers.

2. Roig, morral

(RFF)

Roja

1. Roja, barranc de la basseta

«Barranch de la Baseta Rocha» (*Am*).

2. Roja, barranc de la roca

«Barranch Roca Rocha», «Barranco de la Roca Rocha» (*Am*); (JAF i ABG).

Var. *Cingle, barranc del*.

3. Roja, basseta

«Baseta Rocha», «Basa Rocha» (*Am*).

4. Roja, cara-sol de la Basseta

«Carasol de la Baseta Rocha», «Carasol de la Basa Rocha» (*Am*).

5. Roja, cara-sol de la Roca

«Partida Bosque titulada Carasol de la Rocarrocha» (*Am*).

6. Roja, carrascal de la Roca

«Partida Bosque nombrada Carrascal de la Roca Rocha» (*Am*).

7. Roja, espatles de la Roca

«Partida Bosque nombrada Espales de la Rocarrocha», «Espales de la Roca Rocha» (*Am*); (ABG i FPT).

En aquest indret hi ha el carrascal de Quico el Rei.

8. Roja, morral de la Basseta

«Morral Baseta Rocha», «Morral de la Baseta Rocha» (*Am*).

9. Roja, morral de la Roca

«Partida [Bosque] nombrada Morral de la Roca Rocha» (*Am*).

10. Roja, pla de la Basseta

«Pla de la Baseta Rocha» (*Am*).

11. Roja, roca

«Partida Bosque, nombrada Roca Rocha» (*Am*); (ABG, JSB i FPT).

12. Roja, roqueta

«Partida Bosque titulada Roqueta Rocha» (*Am*).

Roman

Antropònim d'un antic propietari de la caseta i de la finca on es troba juntament amb les fontetes.

1. Roman, caseta de

(ABG i FPT)

2. Roman, fonteta/fontetes de

(ABG)

Roques

Es refereix a les roques de la Solaneta del terme de la Serratella. El barranc de la Celda, denominat en aquest indret barranc de les Roques, divideix la solana on hi ha les roques de la Solaneta de l'ombria de la Devesa.

1. Roques, barranc de les

V. *Celda, barranc de la*.

2. Roques, Davant les

«Partida Devesa titulada Davant les Roques» (*Am*).

Es refereix a l'ombria de la Devesa, al nord de la Devesa del Mig.

3. Roques, font de les

«Partida [Devesa] titulada Font de les Roques», «Font de les Roques» (*Am*); (RFF).

Font situada a l'ombria de la Devesa, al paratge Davant de les Roques.

Rosí/Rossins [rosí] [rosins]

El topònim és opac per als nostres informadors i els diccionaris no li atribueixen altre significat que 'cavall'. Pensem, però, que hauríem de relacionar aquest topònim amb els Rossildos, un dels tres nuclis poblacionals de la Serra, que sembla tenir el seu origen en un malnom: *ros/rossa*.

1. Rosí, el/Rossins, els

«Partida [Bosque] nombrada de Rosí», «Rosí» (*Am*).

2. Rossins, barranc dels

(FPT)

Roures, els

(ABG i FPT)

Paratge situat al límit del Bosc entre el mas de la Bassa de la Fita i la roca de la Solana de l'Agrévol, a tocar de les Carbone-res, que van ser les que en van fer desaparèixer la major part.

Sabatera, barranc de la

(ABG)

Capçalera del barranc de l'Aigua Nova, des de la cova del Cirer Bord fins on s'ajunta amb el barranc de l'Agrévol. El topònim pot ser la feminització del cognom *Sabater*, força abundant i ben documentat a la Serra.

Saleres

Les saleres són pedres damunt de les quals els pastors posaven sal per al ramat (*DECLC*, VII, 605b, 31). És possible que els dos topònims següents tinguin un únic referent i per tant siguin només variants formals. També hi havia saleres a l'Agrévol.

1. Saleres, les

«En la partida Basa Fenaset denominada Saleres» (*Am*).

2. Saleres, les

«Partida [Bosque] nombrada Saleres» (*Am*).

Saltadores

Les Saltadores són unes roques, uns cingles, que hi ha al bell mig del barranc de Gil (v. *Gil, barranc de*), que, quan baixa aigua pel barranc, provoquen un salt d'aigua, una cascada, de consideració. Aquestes roques també han donat nom al paratge i al tram proper del barranc de Gil.

1. Saltadores, barranc de les

«Partida Bosque denominada Barranch de les Saltadores», «Barranc de les Saltadores» (*Am*).

2. Saltadores, les

«Partida Bosque denominada Saltadores» (*Am*).

Paratge i roques.

Saragossa [saragósa]

Desplaçament de l'accent. Antropònim?

1. Saragossa, cara-sol del Tossal de

(JAF)

2. Saragossa, tossal de

«Partida Bosque denominada Tosal de Zaragoza» (*Am*); (JAF, JSB i ABG).

Saulons, els [sawlóns]

«Partida Devesa denominada Saulons» (*Am*); (RFF).

El sauló és un tipus d'arena. L'aparició dels Saulons, al Bosc, i de la cova dels Saulons, també anomenada la mina del Sauló, prop del mas d'en Fagona, contribueix a fixar la isoglossa *sauló/saldó* que Coromines descriu en el *DECLC* (VII, 719a, 43 i ss.): a la zona muntanyenca del Maestrat (Vilafranca, Benassal, Portell, Catí, Vilar de Canes, Culla) i també a la Serra apareix la forma *sauló* i derivats, però a mesura que anem cap a la costa predomina *saldó* i derivats (Bell-lloc, Tírig, Vilanova d'Alcolea, Alcalà de Xivert, Vinaròs). En el *DECLC* i en el *Corpus toponímic valencià* es poden trobar exemples abundants del que acabem d'exposar.

Secretari, barranc del

(RFF)

Var. *Teixar, barranc del*.

El barranc del Secretari rep aquest nom perquè un secretari de l'Ajuntament de la Serratella va comprar una gran extensió de terreny, però antigament era el barranc del Teixar per l'abundància de teixos (*Taxus baccata*) tot i que ara

són ben escassos. Sembla que només al paratge denominat el Teix, al bell mig del mateix barranc, n'hi hi tres o quatre exemplars, un dels quals, que és monumental, dóna nom al paratge.

Selleta

La *Selleta*, sinònim de *coll*, *collada*, designa per semblança amb la sella de muntar, un pas entre dues muntanyes més altes, una depressió entre dos punts elevats d'una serra (*DECLC*, VII, 897b, 51 i ss.).

1. Selleta, clots de la
(ABG)

Var. *Clots, els*.

2. Selleta, la
«Partida Bosque denominada Selleta» (*Am*).
Depressió entre muntanyes i partida.

Serafi, carrasca de
(RFF)

Carrasca monumental prop del barranc de la Malladeta.

Servereta, la
«Partida [Devesa] titulada Cervereta» (*Am*).

No hem pogut localitzar aquest topònim perquè la servereta (*Sorbus domestica*) ha desaparegut i els informadors no coneixen el lloc. Actualment no hi ha cap servera a la Devesa.

Solana, la
«Partida Bosque designada con el nombre de Solana» (*Am*).
No identificada ni situada amb cap de les solanes que ens han eixit en l'enquesta per manca de concreció, d'especificatiu, del topònim.

Solaneta, barranc de la
V. *Celda, barranc de la*.

Sorderos, avenc dels
(Arnau 2009)
Avenc situat al tossal Cremat.

Surdo
Malnom. Era esguerrà i gendre de Federico Pastadura, malnom que dóna nom al tossal proper.

1. Surdo, barraca del
(RFF)

2. Surdo, feixa del
(RFF)

Talaia

La Talaia (1063 m) és el tercer tossal més alt de la Serra d'en Galceran després del tossal de Saragossa (1081 m) i del tossal de l'Ereta (1073 m).

1. Talaia, barraca/torrelló de la
(ABG)

Var. *Quico el Rei, torrelló de* (ABG 2008).

Torrelló proper al cap del tossal de la Talaia, dins de la finca del mateix nom.

2. Talaia, cantalar de la
(ABG)

Conjunt de pedrots, cantals, situat a l'ombria de la Talaia.

3. Talaia, cap de la
Designa el punt més elevat, el cim, del tossal de la Talaia.

4. Talaia, cara-sol de la
«Partida Bosque titulada Carasol de la Atalaya» (*Am*).

5. Talaia, finca de la
(ABG)

V. *Talaia, la*.

6. Talaia, la
«Partida Bosque titulada Atalaya», «en la partida nombrada Atalaya» (*Am*).

Var. *Talaia, finca de la*.

Espai conreat al voltant de la Talaia.

7. Talaia, ombria de la
«Partida Bosque nombrada Ombria de la Atalaya» (*Am*); (ABG).

8. Talaia, pouet de la
(FPT)

Tallada, la [tallà]
«Partida Devesa denominada Tallá» (*Am*); (RFF).

A la Devesa de Baix entre el barranc del Molló i el camí de l'Aigua Nova. Segurament perquè evoca una tallada d'arbres prèvia a l'arrabassament del sòl.

Tancada, la
«Partida Devesa Alta titulada Tancá» (*Am*).

Teix, el

(RFF)

Magnífic exemplar arbustiu de *Taxus bacata*. Coromines (*DE-CLC*, x, 374a, 4 i ss.) diu que «el teix és arbre rar, però justament per això, molt anomenat allà on es troba» i així ha passat amb el del Bosc de la Serra, que ha esdevingut el més gran d'un conjunt de quatre exemplars.

Teixar, barranc del [teyxá]

(RFF)

V. *Secretari, barranc del*.

Teula, fonteta de la

(RFF)

Font situada al barranc Fondo però no localitzada.

Tona, collet de [tóna]

(JAF)

Collet situat a la vessant sud-oest del tossal de Saragossa, de la font del Mas d'en Pastor en amunt.

Tormos

Tots dos topònims designen el mateix referent, un espai on hi ha una acumulació de tormos: pedrots grans, cantals, situats al marge dret del barranc del Molló, entre la Devesa i els Forcallissos.

1. Tormos, els

(RFF)

2. Tormos, racó dels

(RFF)

Vaca

1. Vaca, collet de la cova de la

(ABG)

2. Vaca, cova de la

«Partida Bosque nombrada Cova la Vaca», «Cova de la Vaca» (*Am*); (ABG i RFF).

Pròpiament és una balma, una *arrimança*, un espai per a arregar-se amb el ramat utilitzat com a corral.

Vella, la barraca

«Barracavella», «Barraca Vella» (*Am*); (FPT).

Partida i barraca de pedra seca ubicada entre la Givenilla i el tossal Cremat.

Verda, pany de la Carrasca

(RFF)

Vimeneres

«Partida Devesa denominada Vimeneres» (*Am*).

Paratge a la Devesa on abundaven les vimeneres (*Salix viminalis*). La desaparició de l'espècie ha fet desaparèixer el topònim de la memòria dels informadors.

Xarelo, barraca de

(FPT)

Barraca de pedra seca que hi ha al paratge de la Fàbrica. Porta el malnom d'un antic propietari.

Xarpa, tacada de [tankádetxarpa]

(RFF)

Topònim provinent del malnom d'un antic propietari. Aquest malnom, del qual no tenim notícia a la Serra, continua encara viu a les Useres i al terme de Bell-lloc on ha donat nom al mas de Xarpa.

Ximet, pas del mas de

(FPT)

Var. *Pous, pas dels*.

Continuació del pas de la Cora des del barranc de la Roca Roja cap al mas de Ximet.

7. BIBLIOGRAFIA

ALBAIGÉS, Josep Maria (1999): *El gran libro de los apellidos*, Círculo de Lectores, Barcelona.

ARNAU, Òscar, i altres (2009): *La Serra d'en Galceran (la Plana Alta)*. *Mapa del terme municipal*, 1:20.000, el Tossal Cartografies, València.

BARBERÀ, Benjamí; BOIRA, Pasqual (2007a): «El camí dels Abellers o camí Reial de la Serratella», en *Actes de les X Jornades a la Plana de l'Arc*, Comissió Organitzadora de les X Jornades a la Plana de l'Arc, Castelló de la Plana, pp. 35-39.

— (2007b): «El Molí del Regall», en *Actes de les X Jornades a la Plana de l'Arc*, Comissió Organitzadora de les X Jornades a la Plana de l'Arc, Castelló de la Plana. pp. 41-46.

BERNAT, Jesús (1995): «Recull toponímic del Cap de Terme (Atzeneta del Maestrat)», en *Materials de Toponímia I. Estudis de Toponímia Valenciana*, Denes10 - Universitat de València - Generalitat Valenciana, pp. 459-478.

- (2000): *Toponímia rural d'Atzeneta del Maestrat. Recull i estudi primerenc*, Geografia i història, col·lecció universitària, Diputació de Castelló, Castelló de la Plana.
- BRINES, Joan, i altres (1997): *Formación y disolución de los grandes patrimonios castellonenses en el Antiguo Régimen*, Fundación Dávalos-Fletcher, Castelló de la Plana.
- CASTELLET, Salvador; OLUCHA, Ferran (2007): «Uns documents per a la història de la Serra d'en Galceran», en *Actes de les VII Jornades Culturals a la Plana de l'Arc*, Ajuntament de la Serra d'en Galceran, pp. 63-100.
- DOMINGO, Carles (1997): *Els noms de les formes del relleu*, Generalitat de Catalunya - ICC - Societat d'Onomàstica, Barcelona.
- FERRANDO, Aureli; ROCA, Joaquim (2006): *Culla: els noms d'un paisatge. Un repàs a la toponímia i a la història*, Centre d'Estudis del Maestrat, Castelló de la Plana.
- GARCÍA, J. M., i altres (2002): *Els masos de la Serra d'en Galceran*, Associació Cultural El Castellà - VII Jornades Culturals a la Plana de l'Arc, Castelló de la Plana.
- GIMENO, Lluís (1999): «Lèxic ramader en documents valencians del segle XIV», BSCCLXXV (III-IV), pp. 461-498.
- GIMENO, María Jesús (2003): *Llinatge i poder. Castelló (XVI-XIX). Els Barons de la Pobla, la Serra, Borriol, Benicàssim i Montornés en l'Antic Règim*, Consell Valencià de Cultura, sèrie Minor, 59, València.
- GUARDIOLA, Ferran (1995): «Recull toponímic del terme de Cincorres», en *Materials de Toponímia I. Estudis de Toponímia Valenciana*, Denes10 - Universitat de València - Generalitat Valenciana, pp. 501-521.
- MARTÍNEZ, José Luís (2000): «El cálculo de las bases imponibles en la antigua Contribución Rústica y en el actual Impuesto de Bienes Inmuebles de Naturaleza Rústica», *Catastro*, pp. 7-21.
- MOLL, Francesc de B. (1987): *Els llinatges catalans*, Editorial Moll, Palma.
- MOREU-REY, Enric (1982): *Els nostres noms de lloc*, Editorial Moll, Palma.
- ORDINAS, Antoni (2001): *Geografia i toponímia a les Illes Balears. La terminologia geogràfica en els noms de lloc*, Editorial Moll, Palma.
- SANMARTIN, Adolf (1999): *La participación de la nobleza en las transformaciones agrarias del siglo XIX. El patrimonio del Barón de la Pobla*, tesi doctoral inèdita, Departament d'Història Contemporània de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de València.
- (2000a): «El patrimoni castellonenc del baró de la Pobla. Configuració i transformació agràries al segle XIX», en *Recerques*, 41, pp. 59-76.
- (2000b): «Les estratègies socioeconòmiques desenvolupades per una família noble castellonenc al segle XIX. El cas del Baró de la Pobla», en *Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura*, tom LXXV, pp. 143-159.
- VICIANO, Josep Lluís (2007): «Espeleologia del territori de les Jornades Culturals», *Actes de les XI Jornades Culturals de la Plana de l'Arc*, Associació Cultural La Balaguera, Castelló de la Plana, pp. 115-127.